

Te Peretitenira'a No Porinetia farani

**PIHA PUTURA'A PARAU 'API
Mahana toru 28 nō novema 2018**

Te mau Fa'aotira'a a te 'Āpo'ora'a a te mau Fa'aterehau

Faa'ohiparaa i te mau tauturu 'āpī nō te mau hotera 'utuāfare

Ua rave te Apoorahau i te faa'ohiparaa mana 'o te ture fenua nō te tauturu i te mau hotera 'utuāfare.

Nā te ture fenua o tei haamanahia e te Apooraa a Porinetia i 'atete 2018, o te faarava'i ra i te ture fenua i haamanahia i 'atete 2011 'o te haamaita'i ra i te mau rave'a tauturu i te mau hotera 'utuāfare. Nā roto i teie mau faarava'iraa ture te 'āpee ra ia i te hinaaro e haamaita'i atu a i te roo o tau-a mau hotera na'ina'i i ni'a i te mātete o te ao nei e nō te hô'ê hōani e titau mai nei i te tahi mau hinaaro pāpū e au 'ia rātou. Nā teie ato'a ture fenua e tauturu ia rātou i te haamaita'i atu a i te nohoraa o te mau rātere ia au i te ture fenua haamanahia i māti 2018.

E mau rave'a tauturu teie nō te faahotu i te 'imira faufaa o te fāriira rātere i te pae o te mau hotera 'utuāfare. Te fāna'o i teie mau tauturu, te mau hotera 'utuāfare o tei ô i roto i te 'āpaparaa i haamanahia e te Faatereraahau o te fāriiraa rātere e 'aore rā o te mau ra i te parau āniraa faaô. Ua niuhia te tauturu i ni'a i te 'aravihi o te fatu 'ohipa, tâ na moni papa, nā reira te feiâ e 'ohipa nei e 'aore rā te tihepuhia mai e 'aore rā tâ na târena faahoturaa i te taiete.

E nehenehe te tauturu e nao'ahia i te faito 50% e 60% o te faufaa faa'ohipa tei te au te motu, i Tahiti e 'aore rā i te âtea ia Tahiti. Ua faataa ato'ahia e 20% hau no te mau faarava'iraa hau, te faaneheneheraa i te 'āua tiare, te faanahoraa i te mau rave'a no te fārii i te taata huma.

Te târena 2019 o te hāpiiraa tōro'a CFPA

Ua fārii te Apoorahau i te târena hāpiiraa a te pū haapaariraa tōro'a a te feiâ paari CFPA no 2019.

Nā te faauerāa mana nō fepuare 1997 i ti'a mai ai te CFPA. I te 8 nō tetepa nei 'ua faahanahanahia te 40 raa o tōna matahiti. E maha tâna 'aveia, te faanahoraa, te hāmaniraa

e te târenaraa i te mau hâpiipiraa i te feiâ paari, te faatupuraa i te rau o te tôro'a ia au i te mau aniraa i te fenua nei.

E maha pû e vai nei, Pirae, Punaaruu, Taravao e Raiatea-Faaroo.

Nô 2018 ua tâpurahia e 761 taata i roto i te tau hâpiiraa e tae roa i te 31 no te titema nei. Ua numerahia e 75% o te feiâ i ô i ni'a i te 'ohipa, tei tâpurahia no 2019, e 385 taata e 'imi nei i te 'ohipa, 444 CAE Pro, 32 hâpii e 28 e 'ohipa tâ râtou. Te faanahoraa a te CFPA o te pâhonoraa ia i te mau hinaaro o te mau tôro'a 'âpî ihoara. Haamau ato'ahia nô 2019, te tata'uraa nô te tihepu i te mau 'orometua hâpii toro'a.

Titorotororaa : mauruuru rahi to te râtere i taahi mai i Porinetia

I ni'a i te rahiraa manihini i tae mai na i Porinetia, e 90% o tei faa'ite mai i tô râtou mauruuru e te 'oa'oa i te râtêreraa mai 'io tâtou, titorotororaa i ravehia i te matahiti 2017 e 2018.

E mea nâ roto i te mau aveave haapararehia i 'ite mai ai râtou i tô tâtou fenua e 'i târena ai râtou i tô râtou tere i roto i tô tâtou mau motu, 46% o râtou e mea nâ roto ia i te feiâ i tae mai e o tei faati'a i te huru o Porinetia. Te huru faatiani, o tei haapâpû mai ra e o te 'âvei'a tano roa, o te faa'iteraa ia i te naturaraa mau o te huiraatira, tona iho tumu e te huru o tona oraraa, 76% 'o râtou 'ua 'ite a'e nei ia i te huru hâmaniraa fenua i te tahi atu vâhi 'are'a te huru o te taata 'aita ia e tu'atiraa e terâ mau fenua. Nâ te reira e parau mai ra e tâmau noa te 'âvei'a i ravehia mai nô te faatiani 'ia Porinetia.

Nô te tere mai 'io tâtou, e 3 'aore râ e 6 'âva'e nô te faaineine. 70% 'o râtou nâ te mau taiete hoo titeti e faareva mai nei. Nô reira e mea faufaa 'ia rahi te taiete hoo titeti i te mau vâhi ato'a o te Ao nei.

Tâ râtou 'i au maita'i, te huru ia o te arutaimareva, te 'aia natura e te faa'ana'anataeraa, e 91% o râtou tei au maita'i. te huru pâruru i te iho tumu mau, te huru o te oraraa, te maita'i o te nunaa ia fâreiehia.

E 81% o tei au maita'i i te mau faa'ana'anataeraa i ni'a e i raro i te moana, te mau motu. 60% o tei au i te mau faa'iteraa peu tumu. Ia 'âmuihia, e 85% te mana'o ra e ho'i faahou mai, nô te faahohonu atu a i to râtou 'ite i te iho tumu mau o te Maohi. Ia faa-au-hia te titororaa no 2006, e tô 2017 te 'itehia ra te nuuraa rahi o te 'anaanatae o te râtere nô te mea te 'ite ra râtou i te mea o tâ râtou i fâroo e 'i 'ite na roto i te mau faatianiraa.

Pû'ohuraa no te ta'urua « Amui Ana'e »

Nô te faaoraora i te râtou tino, 'ua 'opua a te feiâ rave 'ohipa a te Hau (MMA), e faatupu i te fâreieiraa tu'aro i rotopû i te mau piha tôro'a ato'a a te Hau e o tei piihia e râtou « Amui Ana'e ». ua tupu te reira i ni'a i te mahora Vaira'i i Punaauia i te mahana mâa 20 ra nô atopa.

E 214 taata tei 'amui mai nô na piha 'ohiapa a te Hau e 25 e 'e 2 nâ te faaterehau.

Ua manuia maita'i teie fâreireira e te mana'o nei ia tãmau noahia i te mau matahiti ato'a, 'inaha o teie te tahi râve'a e maita'i mai ai te tino e tupu ato'a mai ai te auhoaraa 'i rotopû i te feiã rave 'ohia a te Hau.

Te tãmite hi'opo'a o te mau hõho'a tata'u no Oteania (FIFO)

Mai 2004 mai â 'ua riro te FIFO 'ei taima fâreireira nã te mau rahu'a tãviri hõho'a nõ 'Oteania nei. O teie noa te heiva nõ te hõho'a teata i roto i tã tãtou ârea e te haaputu mai nei te mau rahu'a reo Farani, reo Peretane, e mau nunaa 'Oteania râ ho'i.

Nõ te 16raa o te matahiti, nã te taata tuiroo pãpa'i puta ra o Carl Aderhold e peretiteni i te tãmite haavã. Turuhia 'õ ia e :

- Malinda Wink nõ Auteraria faatere no te taiete hõho'a Good Pitch.
- Manukaroa Anderson, pãpa'i hõho'a teata Maori Aotearoa, rê FIFO 2018.
- Leanne Ferrer, faatere no te taiete Pacific Islanders Hawaii,
- Jaques Olivier Trompas, tãviri hõho Taratoni,
- Hervé Boitelle, faatere taiete Bleu LLagon no Porinetia farani,
- Tiare Trompette, hãpii tamarii raatira pupu Hei Tahiti Porinetia farani.

Ua tapurahia e 220 rãpene no teie matahiti e, 'e 60 tei tãpe'ahia mai no te tãta'u, e 6 hõho'a no te fenua nei.

Nõ te 16raa o te FIFO e 4 rê tei faataahia e te tomita hi'opo'a nõ te ara mai. Hõ'ê rê haavãhia e te huiraatira e te rê teitei roa a'e tã notahia e te feiã mata'ita'i. ia 'ãmuihia e 7 rê FIFO te 'operehia e 3 nã te huiraatira i mã'iti.

I te 2 e tae atu i te 10 nõ fepuare e tupu ai i te Fare Tauhiti Nui, o te FIFO te heiva tuiroo roa a'e, i muri mai i te Heiva Tahiti.

Tauturu moni nã te 'Amuiraa 'o te mau Vahine nõ 'Õteania

Ua fãrii te 'Apooraahau e hõro'a i te tauturu moni nã te 'Amuiraa 'o te mau Vahine nõ 'Õteania mai teie i raro nei.

- 150 000 toata nõ te tere 'o te mau mero nõ te rururaa UFFO e tupu i Wallis e Futuna, i te 2 e tae i te 7 nõ titema ;
- 100 000 nõ te faarava'i i te tauturu a te ti'ahau nõ Ao Tea Roa, nõ te fatu mai rãtou i te mau mãtini nira 'ahu.

Pãtia ârai faahepo nõ te tamarii

Te mau faaueraa a Porinetia nõ te mau pãtia ârai, nõ te huiraatira, mai te fãnauraa e tae roa i te 16raa o te matahiti. Nã te faaueraa mana a te Apoora a Porinetia nõ te 23 nõ mê 1995 faarava'ihia e rave rahi 'õpuaraa mana a te Apooraahau e te hõpe'a nei no 2014 ra.

Nô teie taimē te vai nei te pātia arai hota teimaha (coqueluche) e te ma'i tari'a puu (oreillon). Aita atu pātia ârai 'ê atu no teie nau ma'i. Are'a no te pātia ârai i te ma'i faatupuhia e te airoiro hota pneumocoque, te vai nei ia ta Prevenar tatararaa.

E mea rava'i o Porinetia i te pâruruhia e te mau pātia ârai, no te mau tamarii ihoa râ.

Te fâ e tâpapahia nei ia manuia e 95% o te feiâ i pātiahia. I 2012 ua nao'a roa te faito 97%, no reira no te tâpe'a noa i terâ faito manuia, ua faaoti te Apoorahau 'ia faahepohia ihoa te mau pātia ârai nô te mau tamarii.

Te hi'o-mâ'imiraa i te mâriri 'aitaata o te mau vahine

E faaueraa mana na te Apooraa rahi no 2003 ra o tei haamau i te hi'opo'araa tâmoni 'ore i te mau vahine, mai te 20raa o te matahiti, te vairaa tamarii e ia 50 o te matahiti no te tîfî māmâ. Na te 'afata a te Hau no te Ea, e âmo i tau-â mau hi'opo'araa nei.

Tei te faatereraa o te Ea ato'a te faanahoraa i te târena o terâ mau hi'opo'araa vahine.

E tano ai teie târena hi'opo'a, tei te huru ia o te huiraatira e vai nei 'oia ho'i o te hi'opo'araa ia i te faito matahiti i reira te ma'i e nehenehe ai e tupu mai, e te faito matahiti e nehenehe ai e parau ua mo'e te ma'i e 'aore râ e faufaa anei te mau hi'opo'araa tâmau.

No te reira, e mea ti'a ato'a ia 'ia faa'âpîhia te faatureraa a Porinetia mâ te 'âpee i te mau faaotiraa mana a tō te Ao nei, e ta te Mana Teitei nô te Ea, nâ reira te tarena a Porinetia no 2017-2026, e te turairaa te faito matahiti o te mau vahine e ô i roto i te mau hi'o-mâ'imiraa ma'i mariri 'aitaata o te vairaa tamarii e te tîfî.

I te Ao nei o te ma'i tîfî te pohe rahi nei i te matahiti, i Porinetia nei o te ma'i tîfî tō mua roa, 130 ma'i 'âpî i te matahti, 'e îti mai te pohe mai te peu e roa'a i te rapa'au 'oi'oi hia.

Te faaueraa a te Mana Teitei o te Ea, 'ia hi'opo'ahia i te mau piti matahiti ato'a no te mau vahine 50 e tae 74 matahiti 'ia hi'opo'a ratio hia te tîfî, te tauraa 'ia hi'opo'ahia i te 50raa ra o te matahiti.

Te mâriri 'aitaata o te vairaa tamarii na te hô'ê 'airoiro parauhia te « *papillome humain* », e pee teie ma'i nâ roto te 'âpitiraa te mero tâne i te mero vahine, e ma'i rahi teie na te Ao nei. Tei ni'a i te faito 85% o te mau vahine e ma'ihia nei i roto i na matahiti e pae o te 'ômuaraa ra o tō râtou oraraa vahine, 20 e 25 matahiti, te faaueraa a te Mana Teitei no te Ea 'ia hi'opo'a tâmauhia te vahine 25 haere 64 matahiti, mâ te fifi 'ore, 'ia hi'opo'ahia te anahua i te mau 3 matahiti ato'a e i muri mai i te mau matahiti ato'a.

Nô teie ture fenua 'âpî te tau ra ia te faito matahiti e hi'opo'ahia ai te vairaa tamarii, i te 20 raa ra o te matahiti e te faito 25 e tae i te 64 matahiti ti'a, i rapae atu i tei mau faito matahiti faahepo e nehenehe noa tei tōna noa taote te faaotiraa.

Fare ma'i a Porinetia farani ; tihepuraa taote ratiotârâpi

Ua haamana te Apooraaahau i te faaotiraa a te fare ma'i i rave i te 16 nô atopa i ma'iri.

I teie mahana ua p  p   roa te pae o te rapaauraa ma'i m  riri 'aitaata n   roto i te 'iriti araahia te '  maa ratiot  r  pi mai 2011 mai, e te faturaa mai t  t  u i te rapaauraa 'atomi ei 'ihianohaa '  p   i 2015 ra. N   teie mau m  tini '  p   e mea faahepohia 'ia tihepu i te mau taote tuiroo e te 'aravihi, matau i ter   mau rave'a '  p  , 'inaha e nehenehe teie mau m  tini e haafifi roa atu i te ma'i ia 'ore e 'ite i te faa'ohipa.

N   reira , n   te '  pee i te tupu maita'iraa o te 'ohipa, e tihepuhia h  'e taote tuiroo e 'e piti taote tauturu n   2019, i 2020 e tihepuhia mai h  '   'aivanaa 'ihianohaa.

Te hi'o faahouraa i te fare ma'i n   te mau vahine hap  

Ua hi'opo'a te Apooraaahau i te faanahoraa '  p   n   te haaparareraa i te mau fare hi'opo'a i te mau vahine hap  , inaha e mea 'eta'eta te faatureraa no te reira pae. Teie 'opuaraa n   te p  hono ia i te rahi o te huiraatira e fanau nei.

Te hi'oraa i teie mahana e nehenehe e f  rii e 30 ro'i i taaone e vai nei e 29 ro'i e aore h  '   rii noa i roto i te mau taamotu, te fifi nei te mau ai   fanau '  p   i roto i te mau fare utuuturaa mataienaa, e titauhia ia uta mai ia r  t  u i Pirae. E nehenehe roa ho'i r  t  u e rapaauhia i roto i to r  t  u oire, e'ita ato'a ia te 'utuafare e taupupu faahou. I Uturoa te maita'i mai ra te fare ma'i no te mau m  m   fanau, n   teie hi'o faahouraa i te faito rahi o te huiraatira e neheneh ai e 'iriti i te mau ro'i '  p  , tei te au o te rahi o te fanau.

Tauturu moni n   te tereraa 'ohipa a te mau '  muitahiraa t  'aro

Ua faataa te Apooraaahau 10 470 100 mirioni toata no te rahiraa 18 aniraa na te mau '  muitahiraa tu'aro o te fenua nei, n   te faanaho i t   r  t  u tereraa 'ohipa n   2018.

Tauturu moni n   te mau taatiraa piahi a Porinetia farani FAEPF

Ua faataa te Apooraaahau e 8 000 000 toata n   te mau taatiraa piahi h  piiraa teitei i Farani.

Inaha, n   te faa  ti mai 'i t   r  t  u mo'emo'e e te mihi 'i to r  t  u f  tii, te faanaho nei te mau taatiraa piahi i te f  rereiraa matahiti, i rotop   i te taato'araa o te mau tamarii n   te fenua nei e ora purara nei i Farani. Te tumu ia n   teie tauturu n   te aufauraa ia i te utaraa, te nohoraa e te faat  maaraa 'ia r  t  u.

Moni tauturu n   te h  piiraa tu  rua

Ua f  rii te Apooraaahau e h  ro'a i te tauturu moni na te mau fare h  piiraa tuarua :

- Tu  rua Arue 960 000 toata ;
- Arue 2 494 742 toata ;
- Huahine 2 994 446 toata ;

- Huahine 210 000 toata ;
- Tahaa 630 000 toata ;
- Taravao 873 450 toata ;
- Taravao 990 640 toata ;
- Faa'a 932 640 toata ;
- Faa'a 724 000 toata.

Ua faataa ato'a te Apooraaahau e 9 500 000 toata no te amo i te tere o te mau piahi no te Heiva Taure'a, te hâpiiraa tuârua nô Atuona, Faaroa, Huahine, Makemo, Rurutu, Tahaa, Taiohae, Hao, e te hâpiiraa ihi-tea no vavau i Popora.

Tîtorotoraa mana'o no te faanaho i te tahora Taharuu i Papara

Ua faaue te Apooraaahau 'ia 'iritihia te titororaa mana'o huiraatira no ni'a i te faanahoraa i te tereraa anavai o Taharuu e vai i te 'oire o Papara.

Teie te tahi tahora rahi roa a'e i muri ia Punaruu e Papenoo e rave rahi tû'inoraa i roto i te pu'e tau vero i orahia mai, 'ua 'itehia te parari o te hiti pape, te mau fifi vaipu'e na ni'a a'e i te purumi a te Hau. Ua haamatahia te tahi mau vâhi i te patuhia ia-au i te parau faati'a a te mau fatu fenua. No te toe 'e iritihia ye titorotororaa mana'o huiraatira mai te 21 no tenuare 2019 i te fare 'oire.

Faa'iteraa i te faufaa nô te huiraatira te faanahoraa 'ia Nahoata

Ua faa'ite te Apooraaahau i te faufaa nô te huiraatira 'ia haamaita'ihia te tahora ra o Nahoata, i Pirae, nâ reira 'ia faateateahia te mau fenua tâpiri nô te tereraa 'ohipa e ravehia i reira. Na te Faatereraahau o te mau paturaa e faatano i te 'âano o te tahora i te roaraa e 3 km e te paturaa i te hô'ê âraturu. Inaha ua pâpû e 'e oaoa roa te taheraa pape o Nahoata.

-0-0-0-0-0-